

PREZÝVKOVÉ OBYVATEĽSKÉ MENÁ OBCÍ Z OKRESU GALANTA¹

Patrik Jakubek

JAKUBEK, P. (2025): The Non-official Inhabitants Names of the Villages in the District of Galanta. In: *Slovenská reč*, 90/1, 90 – 109.

Abstract: The paper deals with some non-official inhabitants names that occur in the communication of the inhabitants of villages in the bilingual Slovak-Hungarian district of Galanta. Since non-official inhabitants' names as pendants to their standardized forms are considered to be a very specific kind of propriums, whose narrative value is important not only for onomastics, but also for other interdisciplinary research, in the first part of the paper we pay attention to the theoretical definition of non-official names and their anchoring in the framework of onomastic terminology. The second part of the paper deals with the semantic (and in some cases etymological) analysis of those non-official inhabitant names, which we obtained by our own heuristic research. The analysis also includes the captured folk-etymological interpretations. For each analyzed non-official name of the inhabitants, we also offer the current standardized form of the name of the inhabitants of the given village.

Keywords: Slovak, proper name, non-official inhabitant name, folk etymology of proper name, onomastics, anthroponymy, the district of Galanta.

Článok v skratke:

- Prezývkové obyvateľské mená sú vždy nesmierne cenným materiálom pre rôznorodé lingvistické i nelingvistické výskumy, pretože svojou mimojazykovou a jazykovou stránkou podávajú vskutku výrečné svedectvá nielen o náležitej spätosti jazyka a príslušnej society, o minulom živote našich predkov, ale predovšetkým poukazujú aj na schopnosti jednotlivcov v snahe pomenovať akékoľvek reálie vókol seba, využívanie jazykového umu, jazykovej metafory či v neposlednom rade aj istý príznak jazykového žartu či vtipu.
- V príspevku sa preto prostredníctvom analýzy venujeme najmä onymickej motivácii tých prezývkových obyvateľských mien, ktoré sa viažu na obyvateľstvo vybraných osemnástich obcí bilingválneho slovensko-maďarského okresu Galanta. Pri tých prezývkových obyvateľských menách, ktoré vychádzajú z lexiky maďarského jazyka, venujeme pozornosť aj ich etymologickej charakteristike, a to pre ucelenosť výkladu. Súčasťou štúdie sú tiež teoretické východiská, ktoré podrobnejšie charakterizujú prezývkové obyvateľské mená z hľadiska ich tvorby, vývinu a fungovania na osi štandardizovaná podoba – neštandardizovaná podoba, a to v nadväznosti na náležité onomastické termíny, ktoré sa na oblasť týchto špecifických pomenovaní vzťahujú.
- Výsledky analýzy ukazujú, že obyvateľstvo galantského regiónu v súčasnej komunikácii

¹ Príspevok vznikol v rámci vedeckého projektu *Lexika slovenských terénnych názvov – 2. časť* (č. 2/0026/24) grantovej agentúry VEGA.

disponuje vskutku pozoruhodnými prezývkovými menami, reflektujúcimi nielen na typické minulé remeselné činnosti, spôsoby obživy, ale aj na viaceré fyzické či duševné vlastnosti.

„Prezývky poskytujú zaujímavú a cennú problematiku z oblasti jazyka, etnografie a folkloristiky, ale aj zo sociológie. Zaslúžili by si všestranný opis i sústredený terénny výskum. [...] Ich úplný súpis a výklad by bol naozaj cenným jazykovým, národopisným, historickým i spoločensko-kultúrnym materiálom.“

(Uhlár 1995, s. 305 – 306)

1. VSTUP DO PROBLEMATIKY ŽIVÝCH OBYVATEĽSKÝCH MIEN

S každou jednou usadlosťou, vyvíjajúcou sa v rôznorodých spoločensko-kultúrno-ekonomicko-historických konvenciách, sa spája, nepochybne, i jej obyvateľstvo, ktorého príslušnosť ku konkrétnej lokalite je daná nielen častými imanentnými citovými väzbami hraničiacimi až s lokálpatriotizmom, ale aj formálnym spôsobom, realizujúcim sa najmä v jazykovej rovine, a to prostredníctvom adekvátneho označenia príslušnosti k takejto oblasti. Ide predovšetkým o sféru obyvateľských mien, ktoré sa tvoria podľa platných kodifikačných pravidiel konkrétneho spisovného jazyka od úradnej podoby nielen daného mesta či obce, ale aj akejkolvek inej geograficko-administratívnej oblasti (bližšie napr. Sokolová 2006, s. 205 – 223). Okrem tohto veľmi podstatného kritéria, ktorým je aspekt spisovnosti, resp. príznak kodifikačnej normy, sú takéto oficiálne (úradné) obyvateľské mená typické i tým, že fungujú väčšinou vo vopred daných komunikačných situáciách oficiálnejšieho-verejného rázu, čím môže byť ich komunikačná platnosť značne oklieštená (Bauko 2009, s. 21). Oficiálne obyvateľské mená náležite utvorené od rozmanitých štandardizovaných názvov však nie sú jedinými, s ktorými sa – v súvislosti s označením príslušnosti ktoréhokolvek obyvateľa k vybranej lokalite, možno v komunikačných situáciách postretnúť. Keďže jazyk ako prírodno-kultúrno-spoločenský fenomén (bližšie napr. Dolník 2013) je v neustálej interakcii so svojimi používateľmi, ktorí neraz v prehovoroch dokážu vcelku výstižne využiť jazykový um, jazykovú kreativitu či metaforu pre pomenovanie rôznorodých reálií, možno sa v rámci viacerých interdisciplinárnych výskumov s lingvistickým pozadím dostať do kontaktu aj s tzv. živými, (neoficiálnymi, neúradnými) obyvateľskými menami. Tie síce vystupujú ako synonymné pendanty voči svojim štandardizovaným náprotivkom, keďže označujú jednu a tú istú skupinu obyvateľstva, avšak v zásade sa odlišujú práve v otázke komunikačnej platnosti. Živé (neúradné) obyvateľské mená už nepodliehajú kodifikačným zásadám, majú vo väčšine prípadov ústnu podobu, využívajú sa predovšetkým v neformálnej sfére a neustálym spôsobom sa variujú (Krištof 1969, s. 65 – 66).

Na živé obyvateľské meno možno nazerať ako na veľmi špecifický, ale zároveň informačne veľmi nasýtený druh propria, ktorý funguje nielen na pozadí onomasti-

ky, ale i dialektológie či dokonca folkloristiky (Šrámek 2016, s. 171). Živé obyvateľské mená, viažuce sa vždy na konkrétny osadný názov, majú pre dialektologické výskumy veľký prínos najmä pre svoje gramatické (formálne) stvárnenie, keďže väčšina z nich bola (a je) utvorená z lexém typických pre jednotlivé nárečové oblasti (Krištof 1968, s. 68); a naopak – pre oblasť onomastiky, resp. folkloristiky je zasa veľmi cenná ich obsahová (sémantická) stránka, zahrňujúca východiskovú motivačnú líniu hraničiacu v mnohých prípadoch až s príbehovosťou (Krško 2005, s. 85). Práve náležité poznanie motivačnej línie – teda „príbehu“, ako dané neoficiálne obyvateľské meno vzniklo, je veľmi dôležité, a to nielen pre neustálu zaužívanosť a komunikačnú platnosť takéhoto vlastného mena (Ližbetinová 2008, s. 428), ale i pre jej informatívny charakter. Mnohé totiž svojím obsahom nepriamo reflektujú buď na rôzne vlastnosti lokality obce, zaužívané remeslá, spôsoby obživy, typické duševné či fyzické aspekty pomenovaných obyvateľov, pestovanie plodín a pod., alebo na rôznorodé ľudové povery či tradície (Krško 2002, s. 133).

Živé obyvateľské mená sa v mnohých prípadoch vyznačujú výraznou expresivitou, pravda, v rozličnej miere, pričom expresivita je daná najmä ich aktuálne platnou komunikačnou situačnosťou a rôznymi druhmi medziľudských vzťahov variujúcimi na osi pozitívne – negatívne (Šrámek 2016, s. 171 – 172). Tvorba mnohých z nich bola totiž často ovplyvnená snahou, prostredníctvom satiry či irónie, poukázať na odlišné vlastnosti vedľa seba situovaných obcí, odlišné formy správania ľudí, ktoré by sa mohli akýmkoľvek spôsobom, a čo i len v minimálnej miere, vzdľaťovať všeobecne platným spoločenským pravidlám, či v neposlednom rade na odlišnú formu reči (Krško 1999, s. 49).

Daný jazykový i mimojazykový potenciál živých obyvateľských mien sa premietol aj do ich systematického skúmania, predovšetkým v minulom storočí. S tým úzko súvisela aj neustále vyvíjajúca a meniacia sa terminológia a teoretické vymedzenie pre takéto typy pomenovaní, opierajúc sa najmä o vtedajšie vývinové tendencie v priestore slovenskej, resp. českej onomastiky. Š. Krištof (1966, s. 240; 1968, s. 65) nazval takéto typy skupinových antroponým *živé obyvateľské mená*, A. Habovštiak (1968, s. 71) použil zasa termín *prezývka obyvateľov obce*. V českom onomastickom priestore sa zasa pre pomenovania neúradných obyvateľských mien využíval termín *prezývka obce* (česky *prezdívka vesnice*) (Šlais 1968, s. 55; Machek 1969, s. 254). Onomastická terminológia z prvej polovice 70. rokov 20. stor. pre takéto typy pomenovaní zaviedla najmä dva náležité termíny, a to *prezývkové vlastné meno*, ktoré sa bližšie charakterizuje ako „doplnkové, neúradné vlastné meno, ktoré väčšinou charakterizuje osoby, miesta alebo veci a vzťahuje sa k povolaniu, vlastnostiam, pôvodu a pod. nositeľa mena [...]“ (Svoboda et al. 1973, s. 118); a *posmešné vlastné meno*, definované ako „žartovná, často aj silne pejoratívna prezývka osoby, miesta alebo veci“ (tamže, s. 119). Mierne posuny v zaužívanej terminológii možno naosta-

tok badať na prelome 20. a 21. storočia, a to predovšetkým v prácach V. Uhlára, resp. J. Krška. V. Uhlár vo svojich štúdiách o živých obyvateľských menách z rôznych častí Slovenska využil ako pomenovanie pre tieto typy proprií termín *obyvateľská prezývka* (1993, s. 277), resp. *prezývka obyvateľov obce* (1995, s. 302). Veľmi podobnú terminológiu zaviedol aj J. Krško, ktorý ich označil ako *prezývkové obyvateľské mená* (2000, s. 76).

Iste, na všetky spomenuté termíny, snažiac sa vo svojej podobe zachytiť rôznorodé aspekty takéhoto typu pomenovaní, je nutné nazerať najmä cez optiku vtedajšieho neustáleho vyvíjania onomastiky do podoby dnešnej širokospektrálnej lingvistickej disciplíny. Aj napriek tomu však niektoré zaužívané termíny boli neadekvátne a viacerými spôsobmi sa vymykali akýmkoľvek kritériám jednotlivých onomastických kategórií, a to predovšetkým v rámci línie bionymum – abionymum. Ide najmä o termín *prezývka obce* (*přezdívkva vesnice*) využitý v jednotlivých českých onomastických prácach. Ako už upozornila vo svojom príspevku I. Valentová (2010, s. 282), tento termín pre pomenovanie živých obyvateľských mien bol neadekvátny, pretože svojou nastavenou podobou prvoplánovo reflektoval skôr na neúradné ojkonymum (osadný názov), teda prezývku obce, nie na jej obyvateľov, čo by tak už bola záležitosť toponomastiky a nie antroponomastiky, do ktorej živé obyvateľské mená spadajú. Naostatok je nutné pripomenúť, že v súčasnosti je už vydaná nová slovenská onomastická terminológia, ktorá pre potreby pomenovania takéhoto vlastného mena zaviedla termín *živé obyvateľské meno*, definované ako „neúradné vlastné meno obyvateľov sídelného objektu s obmedzenou komunikačnou platnosťou.“ (Valentová et al. 2024, s. 379). V rámci heslového slova sa však ako adekvátne synonymné termíny uvádzajú aj podoby *prezývkové obyvateľské meno*, *obyvateľská prezývka* či *prezývka obyvateľov* (tamže), a preto budeme všetky tieto termíny v nasledujúcej časti príspevku používať variantne.

Obyvateľstvo každej jednej obce sa môže ojedinele vyznačovať viacerými prezývkovými obyvateľskými menami, resp. ich komunikačnými variantmi. Je to dané nielen všeobecnou pomenúvacou zásadou prezývok ako takých, že „[...] množstvo prezývok môže byť pri jednotlivých onymických objektoch rôzne“ (Ološtiak 2000, s. 165), ale už aj spomenutou východiskovou motivačnou líniou a príbehovosťou, ktoré však často podliehajú rôznym dynamickým tendenciám. V niektorých prípadoch môžeme totiž pozorovať narušenie, príp. zánik pôvodnej motivačnej línie (napr. zánik významného remesla či ukončenie pestovania poľnohospodárskej plodiny typickej pre dajakú oblasť, ktoré stáli za vznikom živého obyvateľského mena), čím sa automaticky naruší aj platnosť takéhoto propria, ktoré buď zanikne úplne, alebo sa v rámci jednotlivých komunikačných situácií postupne odsunie do úzadia a prenechá miesto nejakej inej – novej prezývke s aktuálnym motivačným východiskom; Krško 2002, s. 134). So zánikom prezývky, resp. jej (ne)platným ko-

munikačným potenciálom, úzko súvisí i celospoločenské poznanie konkrétnej prezývky, ktoré najmä J. Krško (1999, s. 49) spája so slovným spojením *akčný rádius prezývky*. Vo všeobecnosti platí, že na prezývky obyvateľov sa nazerá skôr ako na lokálnejšie pomenovania, známe len v rámci osobitného širšieho regiónu, ktorého sú obyvatelia súčasťou. Akčný rádius – teda rozšírenosť a znalosť prezývky, býva v takýchto prípadoch pomerne obmedzený. Navyše, ak nositelia danej prezývky alebo používatelia jazyka, ktorí o nej majú určitú vedomosť, z akýchkoľvek dôvodov (napr. v dôsledku sťahovania) opustia pôvodný geonymický priestor, v ktorom bola prezývka živá, je vysoko pravdepodobné, že časom dôjde k jej prirodzenému zániku. Naopak tie prezývkové obyvateľské mená spájajúce sa s lokalitami, ktoré napr. rozlohou alebo významom spadajú už do kategórie tých, ktoré sú známe po celom území krajiny, vyznačujú sa tendenciou mať širší záber poznania prezývkového obyvateľského mena (porov. napr. celospoločensky rozšírené Bratislavčania – *Paštekári*, Košičania – *Vraňare* oproti lokálnejším, napr. Paťania, obyvatelia obce Pata /okr. Galanta/ – *Kozári*; Malomačania, obyvatelia Malej Mače /okr. Galanta/ – *Kašári*). Akčný rádius prezývkových obyvateľských mien menších lokalít však môže byť ovplyvnený mnohými aspektmi, a to nielen lingvistickými (napr. veľkou expresivitou prezývky), ale i tými nelingvistickými, sledujúcimi moderné výdobytky dnešnej doby, do ktorých možno zaradiť napr. marketing či medializovanosť. V každom prípade však platí už vyššie načrtnutý jednoduchý model, a to: čím väčšia známosť prezývky, tým väčší akčný rádius (Krško 1999, s. 49).

2. CIEĽ, METODOLÓGIA A ZBER ONYMICKÉHO MATERIÁLU

Významnejšie sú pre lingvistické výskumy najmä tie prezývkové obyvateľské mená, ktoré sú plne etablované v bilingválnych jazykových komunitách. Bilingválna societa žijúca na takýchto zmiešaných územiach, v nožnej snahe vytvoriť prezývkové obyvateľské meno, dokáže čerpať z oveľa širšieho jazykového súboru-slovnej zásoby dvoch dominantných jazykov danej oblasti, čím vo viacerých prípadoch dochádza k vytvoreniu tzv. hybridných prezývkových obyvateľských mien (Bauko 2009, s. 22). Hybridizácia a z nej vychádzajúce motivačné východiská, funkcie, ako aj súčasné komunikačné relevancie takýchto prezývkových obyvateľských mien zo zmiešaného jazykového prostredia, predstavuje nielen podnetnú výskumnú problematiku, ale svojím obsahom a formou zároveň môže slúžiť aj ako cenný empirický materiál pre iné, najmä sociolingvistické výskumy zamerané na rôznorodé aspekty bilingvizmu, a to v nadväznosti aj na mapovanie mnohorakých historických či sociálnych vzorcov daného regiónu. V nasledujúcej časti príspevku sa preto bližšie venujeme tým prezývkovým obyvateľským menám, ktoré sú v súčasnosti zaužívané v komunikácii obyvateľov osemnástich obcí bilingválneho slovensko-maďarského okresu Galanta, v ktorom doteraz absentoval takto zameraný onomastický výskum.

Naším primárnym cieľom je najmä identifikácia motivačných východísk jednotlivých prezývkových obyvateľských mien. Tie sme získali vlastným heuristickým výskumom v jednotlivých obciach metódou ankety medzi obyvateľmi, ktorým boli v rámci nej položené tri jednoduché výskumné otázky:

- *Majú obyvatelia okolitých obcí nejakú prezývku?*
- *Poznáte motiváciu (príbeh) takejto prezývky, príp. prezývok, teda ako vznikla/vznikli?*
- *Máte aj pre seba – ako obyvatelia danej obce, nejakú prezývku, a viete, aký má pôvod?*

Odpovede respondentov sme zaznamenávali jednoduchým zápisom do vopred pripravených výskumných hárkov. Zber antroponymického materiálu vo vybraných obciach prebiehal v mesiacoch jún – august 2024 na celkovej vzorke 67 respondentov (z toho 28 mužov a 39 žien).² Vekové rozpätie respondentov bolo od 21 do 87 rokov. Okrem veku a pohlavia sme pri respondentoch nezískavali už žiadne iné sociálne premenné (napr. povolanie, vzdelanie a pod.), pretože vzhľadom na typ, resp. zameranie výskumu sú irelevantné. Je nutné zdôrazniť, že pred plánovaným výskumom v obciach sme si stanovili podmienku, ktorou bolo oslovenie minimálne dvoch respondentov z každej skúmanej obce, a to pre relatívne overenie správnosti získanej podoby prezývkového obyvateľského mena. Môžeme konštatovať, že stanovená podmienka bola nielenže splnená vo všetkých skúmaných obciach, ale v mnohých z nich bola aj niekoľkonásobne prekročená.

Prezývkové obyvateľské mená obcí z okresu Galanta uvádzame vo forme jednoduchej heslovej state. Heslo sa začína názvom obce (tučným písmom), v ktorom takto pomenovaná societa žije. Pod názvom obce v odrážkach nasleduje počet respondentov v danej obci; súčasné štandardizované obyvateľské meno v plurálovej podobe vytvorené podľa platných Pravidiel slovenského pravopisu (4. vyd., 2013) a podoba prezývkového obyvateľského mena, ktorú podávame v zachytenej nárečovej podobe. Jej zápis je však výrazne zjednodušený. Podobu nezapisujeme v hranatých zátvorkách, nepoužívame spĺývavú výslovnosť, palatálne *ř* označujeme ako konsonant *j*, pre hlásku *ch* nepoužívame znak *x* a pod. V prípade získania dvoch prezývkových obyvateľských mien ich uvádzame za sebou a oddeľujeme ich čiarkou. Dodáme, že v prípade získania dvoch a viacerých prezývkových obyvateľských mien je na prvom mieste uvedená tá najfrekvencovanejšia. Nosná časť heslovej state nato ponúka predovšetkým sémantický výklad živého obyvateľského mena, resp. živých obyvateľských mien a v niektorých prípadoch (najmä pri prezývkach vychádzajúcich z lexiky maďarského jazyka) aj náležité etymologické východiská, a to pre ucelenosť výkladu. Obce, ku ktorým sa charakterizované prezývkové obyvateľské mená viažu, sú zoradené abecedne.

² Dvaja respondenti (muž, 77 rokov; žena 69 rokov) boli z obce Majcichov, ktorá je však už súčasťou Trnavského okresu.

3. CHARAKTERISTIKA PREZÝVKOVÝCH OBYVATEĽSKÝCH MIEN

Abrahám:

- počet respondentov: 2
- úradné obyvateľské meno: *Abrahámčania*
- živé obyvateľské meno: *Nábožníci*

„*Tí sa furt len mollili...*“

(výňatok z prehovoru respondenta, r. n. 1947)

Táto prezývka je zaužívaná predovšetkým v neďalekej obci Majcichov, ktorá však už nie je súčasťou nášho skúmaného geonymického priestoru. Prezývka je posmešného charakteru a reflektuje na hlboko nábožný spôsob života obyvateľstva danej obce nielen v minulosti, ale i v súčasnosti.³ Vybraným respondentom z tejto obce prezývka nebola známa.

Dolná Streda:

- počet respondentov: 4
- úradné obyvateľské meno: *Dolnostredčania*
- živé obyvateľské meno: *Kožári/Kožkári, Serdahelčani*

Prvou a viac frekventovanou je prezývka *Kožári*, v prehovoroch niektorých respondentov zachytená aj v deminutívnej podobe *Kožkári*. Je však zrejmé, že obe vychádzajú z apelatíva *koža* a odkazujú na typickú činnosť obyvateľstva tejto obce v minulosti, ktorá mohla byť spojená buď s kožiarstvom (nár. *kožárstvom*) vo význame „spracúvanie surových zvieracích koží“ (SSN I 1994, s. 854), teda garbiarstvom, alebo kožiarstvom vo význame „obchodovanie, priekupníctvo s kožami“ (tamže).

Druhou a v súčasnosti už málo zaužívanou obyvateľskou prezývkou, vyskytujúcou sa predovšetkým v prehovoroch staršej generácie, je podoba *Serdahelčani*. Táto foneticky zjednodušená podoba odkazuje na starší pomad'arčený úradný názov tejto obce v minulosti, ktorý bol *Szerdahely* (1808, NOSR), resp. *Vág-szerdahely* (1863 – 1907, NOSR).⁴ Pôvodne tak toto prezývkové obyvateľské meno spadalo do kategórie katojkoným.

Dolné Saliby:

- počet respondentov: 2

³ Spätosť obce s cirkevnými reáliami dokladá okrem prezývkového obyvateľského mena i podoba osadného názvu *Abrahám* (v minulosti napr. aj ako *Scent Abraam* (1266, VSOS I) či *Szentábrahám* (1863, NOSR), ktoré bolo motivované biblickým mužským antroponymom *Abrahám* < hebr. *abrám* (bližšie Majtán – Považaj, 1998, s. 36), či podoba erbu obce, na ktorom je vyobrazený práve zlatovlasý a zlatobradý patriarcha Abrahám.

⁴ Vznik maď. podoby ojkonyma *Szerdahely* možno tradične dať do motivačného súvisu s konaním jarmočných (trhových) slávností, ktoré sa v tejto obci konali práve v strede týždňa – v stredu. Osadný názov je preto nepochybne utvorený maď. substantívom *szerdá*, slk. „streda“ a maď. komponentom *-hely*, čo v slovenčine značí „osada, usadlosť“. O osadných názvoch, ktorých podoba bola motivovaná práve jarmočnými dňami bližšie napr. Krajčovič 2005; s. 204 – 206; Krško 2022, s. 259 – 269.

- úradné obyvateľské meno: *Dolnosalibčania*
- živé obyvateľské meno: *Guvati*

Pre obyvateľstvo Dolných Salíb je zaužívaná prezývka *Guvati*. Je používaná predovšetkým v susednej obci Horné Saliby a má výrazne posmešný charakter. Prezývka vychádza z maďarskej podoby živočícha *chriaštel'a vodného* (lat. *Rallus aquaticus*), ktorou je *guvat*. Motivačné východiská prezývkového obyvateľského mena sú detailne zachytené v obecnej monografii *Horné Saliby: dejiny* (Danajka 1995, s. 138) a súvisia nielen s geomorfologickým charakterom širšej lokality v minulosti, ale predovšetkým s etnogenézou pôvodných Dolnosalibčanov. Podľa výkladu sa mali predkovia obyvateľov Dolných Salíb usadiť pôvodne v oblasti dnešného Dolného Chotára, kde im však pozemky mala zničiť potopa. Preto sa rozhodli presídlieť do 18 kilometrov vzdialeného salibského chotára, v ktorom dostali od bratislavského panstva do užívania nové pozemky. Okrem nich im boli ponechané aj tie pôvodné, ktoré sa však pod vplyvom pôsobenia vody zmenili na mokrade, v ktorých domov mal postupne nájsť práve vták chriaštel' vodný. Neskôr, keď sa zamokrená pôda začala postupne zmenšovať a bolo možné opätovne obhospodarovať pôvodné parcely, sa predkovia Dolnosalibčanov rozhodli vrátiť a zveľadiť si tak svoje majetky. V snahe dostať sa do pôvodných miest museli ale neustále prechádzať cez niektoré zamokrené lokality či brodiť sa ťažkými úsekmi tak, ako to zvykol robiť tento malý vodný vták. Preto sa napokon ustálila prezývka *Guvati*. Prezývka bola známa aj našim respondentom, ktorí ju považovali za hanlivú.

Horné Saliby:

- počet respondentov: 4
- úradné obyvateľské meno: *Hornosalibčania*
- živé obyvateľské meno: *Bičkáši/Selibičkáši, Ďetajdeš*

„Na sa kamarát, lebo ak nebudeš piť, dostaneš!

Ale aj keď budeš piť, aj tak dostaneš!“

(Danajka 1995, s. 121)

Pre obyvateľstvo Horných Salíb sú zaužívané dve obyvateľské prezývky, avšak ich komunikačná platnosť a rozšírenosť sa značne odlišuje v závislosti od príslušnosti k národnosti, resp. statusu autochτόnnosti obyvateľa. Celospoločensky platnou prezývkou, ktorá sa podnes uplatňuje na všetkých obyvateľov Horných Salíb, je *Bičkáši*, resp. *Selibičkáši*, v ktorej možno badať aj zjednodušenú maďarskú podobu názvu obce *Saliby – Szeli*.⁵ Obe prezývky vychádzajú z lexiky maďarského jazyka a ide o fonetické adaptácie pôvodného apelatíva *bicska*, slk. „nôž“. ⁶ Do slovenského jazyka by sa tak prezývky mohli voľne preložiť azda ako **Nožíkari*, resp. **Salibskí*

⁵ Štandardizovaný maďarský ekvivalent osadného názvu je *Felsőszeli*, avšak v ústnej komunikácii sa často používa len skrátenejší tvar *Szeli* [seli].

⁶ K apelatívu *bicska* sa následne pridružuje maď. derivačná morféma *-s*.

nožíkari a ich motivačné východisko súvisí so skutočnosťou, že v minulosti (avšak podľa ľudových výkladov aj v súčasnosti) boli a sú obyvatelia Horných Salíb známi tým, že všade nosili (a nosia) so sebou vreckové nožíky, tzv. *bičaky* (porov. SSN I 1994, s. 116), ktoré používali v rôznych situáciách – ako pomôcku na jedenie až po sebaobranu.⁷ Prezývky obyvatelia Horných Salíb poznajú, stotožňujú sa s nimi a rovnako ich poznajú i obyvatelia okolitých obcí.⁸

Druhou prezývkou, ktorá sa však v dnešných obecných intenciách už pomaly z komunikácie vytráca a používa sa len príležitostne ako zdroj podpichovania sa, je *Ďetajdeš*. Tá sa vzťahovala len na obyvateľov slovenskej národnosti, ktorí sa do obce Horné Saliby, v minulosti usadlosti s podstatne prevažujúcou maďarskou populáciou, prisťahovali po druhej svetovej vojne z oblastí tzv. Dolnej zeme, predovšetkým zo Slovenského Komľoša (Purgat 2017, s. 252). Prezývka je azda tvorená nárečovými lexémami z okruhu stredoslovenských dialektov,⁹ a to *d'e* (spis. *kde*) a *tajd'eš* (spis. *ideš*) a išlo pôvodne o otázku v znení *Kde (Kam) ideš?* Prezývka podľa ľudových výkladov vznikla tak, že prisídlení Slováci v obci, komunikujúci medzi sebou slovenským nárečím, používali ako kontaktnú frázu v komunikácii často spojenie *Kd'e tajd'eš?* Maďarské obyvateľstvo v obci však až do spomenutej výmeny obyvateľstva medzi Československom a Maďarskom takmer vôbec neprichádzalo do kontaktu so slovenčinou, a preto nebolo schopné porozumieť komunikácii prisídlencov. Keďže však v každom jednom prehovore počuli už spomenutú formulu *Kd'e tajd'eš?*, prevzali ju, foneticky si ju prispôbili špecifikám vlastného jazyka a začali ju uplatňovať ako prezývku pre dosídlených Slovákov.

Hoste:

- počet respondentov: 3
- úradné obyvateľské meno: *Host'ania*
- živé obyvateľské meno: *Maďari*

V súvislosti s obyvateľstvom obce Hoste možno prísť do kontaktu aj s prezývkou *Maďari*. Táto prezývka je zaužívaná najmä v susednej obci Majcichov a má výrazne posmešný, ba dokonca až ironický charakter. Podľa ľudových výkladov vznik prezývky obyvateľstva Hoste súvisí predovšetkým s jej administratívnym zaradením do bilingválneho okresu Galanta, v ktorom významnú časť populácie tvorí práve obyvateľstvo maďarskej národnosti. Napriek tomu, že v samotnej obci žije

⁷ Lexému *bičkáš*, resp. variant *bičkoš* vo význame „bitkár, ktorý sa bije vreckovým nožíkom bičkom“ (SSN I 1994, s. 116; porov. aj Orlovský 1982, s. 28) možno podnes nájsť v niektorých nárečiach južného Slovenska, pre ktoré je signifikantná práve areálová kontaktnosť s lexikou maďarského jazyka.

⁸ Veľmi podobná prezývka sa vzťahuje aj na obyvateľstvo Zázrivej na Orave. Tu však v komunikácii funguje v podobe *Noži(č)kari* (bližšie Kurtulíková 2022, s. 50).

⁹ Stredoslovenský dialekt v tejto obci môže súvisieť práve so spomenutým prisídlením slovenských rodín z oblasti Slovenského Komľoša, v ktorých sa pôvodne usadili Slováci najmä zo Zvolenskej, Gemerskej, Hontianskej a Novohradskej župy (Király 1993, s. 107).

v súčasnosti výlučne slovenské obyvateľstvo a že obec sa aj v minulosti vyznačovala skôr slovenskejším rázom (porov. Petrov 1927, s. 24), je na základe spomenutého administratívneho začlenenia ad hoc považovaná za obec maďarského pôvodu. Vybraným respondentom prezývka nebola známa, ba dokonca v rámci ankety spomenuli, že žiadnu prezývku nepoznajú, resp. nemajú. Zdôraznili však, že v minulosti sa v rámci obce tradovalo úslovie „*Gesti, máte šeckého dosci!*“, ktoré je však svojím obsahom ironické, nakoľko respondenti proklamovali, že obec bývala v minulosti veľmi chudobnou, a tak sa aspoň týmto úslovím utešovali, že všetkého majú na dosť, a nič iné ku šťastiu tak nepotrebujú – teda ani prezývku.

Kajal:

- počet respondentov: 3
- úradné obyvateľské meno: *Kajalčania*
- živé obyvateľské meno: *Lólopók*

„*A šak to len jedného kona zebrali a kvoli tomu hned lólopó...*“

(výňatok z prehovoru respondenta, r. n. 1945)

Prezývka obyvateľstva obce Kajal *Lólopók* je na prvý pohľad pomerne nejasná, jej komunikačná frekvenčnosť stúpa najmä v južných častiach okresu, v rámci ktorých možno pozorovať už vlastnú bilingválnu slovensko-maďarskú jazykovú situáciu. Samotná prezývka vychádza z lexiky maďarského jazyka a ide pôvodne o kompozitum, ktoré je tvorené maďarským substantívom *ló*, slk. „kôň“ a adjektívom *lopó*, slk. „zlodejský“ (ÉrtSz. 1961, s. 851).¹⁰ Prezývka tak nepochybne svojou podobou priamo reflektuje na činnosť, ktorá súvisela s odcudzovaním koní. To potvrdili aj informátori z okolitých obcí, najmä však z obce Váhovce, ktorí vo svojich prehovoroch deklarovali, že túto prezývku získali obyvatelia obce Kajal preto, lebo v minulosti kradli kone zo stajní z okolitých chotárov, a to vskutku pozoruhodným spôsobom. Kajalčania mali v minulosti kradnúť kone tak, že na konské kopytá zvykli upevňovať staré kusy látok, na ktoré následne pripevnili obráteným spôsobom podkovu. Pri následnom vyvedení koní zo stajní to teda sprvu vyzeralo, že kôň odcvával dajakým smerom, avšak v skutočnosti odkráčal presne opačne. Prezývku, ktorú by sme tak do slovenčiny mohli veľmi voľne preložiť ako **Zlodeji koní*, poznajú aj obyvatelia Kajala, sami ju používajú, avšak ako vyplynulo z terénneho výskumu, v rámci ich society možno badať odlišný charakter motivačnej príbehovosti spätý s kradnutím koní. Podľa nich bol v minulosti odcudzený len jeden kôň a aj to ako myslená odplata za meškajúcu platbu za vybrané hospodárske plodiny, ktoré smerovali práve do Váhoviec.

Pata:

- počet respondentov: 6
- úradné obyvateľské meno: *Paťania*
- živé obyvateľské meno: *Kozári*

¹⁰ Morféma *-k* na konci tvaru *lólopók* značí množné číslo.

Obyvateľstvo obce Pata pozná celý mikroregión najmä pod prezývkou *Kozári* (spis. *Koziari*) a jej vznik odkazuje na chov kôz v tejto dedine. Vznik motivácie tejto prezývky sa však rôzni a sú známe dve možné východiská. Obyvateľstvo okolitých dedín, najmä susednej obce Šoporňa, vykladá túto prezývku skôr posmešne a jej vznik spája s ľudovou povest'ou, ktorej obsahom je skutočnosť, že skôr, ako si ľudia v obci Pata začali stavať svoje usadlosti určené na bývanie, zameriavali sa najprv na výstavbu rôznych výbehov a prístreškov určených pre kozy a capy, v ktorých následne istý čas mali aj pobývať. Naopak obyvatelia Paty vznik tejto prezývky spájajú priamo s obcou Šoporňa a s obľubou zdôrazňujú, že prezývka *Kozári* vznikla preto, lebo v minulosti sa mal údajne jeden obyvateľ z obce Šoporňa, ktorý choval stádo kôz a venoval sa ich predaju, oženiť do obce Pata, následne sa do nej presťahovať a pokračovať s predajom kôz aj v tejto lokalite, čo však šoporňianska societa nepripúšťa. Tieto dva ľudové výklady sú tak stále predmetom istých dohadov, najmä medzi staršími generáciami oboch obcí.

Pusté Sady:

- počet respondentov: 6
- úradné obyvateľské meno: *Pustosadčania*
- živé obyvateľské meno: *Pustakerčani, Olejkári*

„*Nám nadávajú jako Pustakerčani... lebo bolo volakedi Pusta Kerti.*“

(výňatok z prehovoru respondentky, r. n. 1946)

Veľmi frekventovanou prezývkou obyvateľov Pustých Sadov je *Pustakerčani*, ktorá len odkazuje na starší štandardizovaný názov obce v minulosti, ktorým bola podoba *Pustá Kert'* (1920, NOSR). Tento poslovenčený názov vznikol len hláskovou úpravou, zjednodušením staršieho maďarského názvu *Kyurth* (1352, VSOS II), resp. neskôr *Pusztakürth* (1863 – 1873, NOSR) < adjektívum *pustý* vo význame „opustený“, „pustý“ + proprium *Kürt* – názov jedného zo staromaďarských kočovných kmeňov, ktorý v minulosti prenikal do dnešného Podunajska (Krajčovič, 2005, s. 129; porov. aj Marek 2005, s. 33). Prezývkové obyvateľské meno tak vychádza zo staršej podoby katojkonyma.

Druhým prezývkovým obyvateľským menom je podoba *Olejkári*. Tá je v súčasnosti – už v rámci bežného jazykového používania, na ústupe a je využívaná len v prehovoroch najstaršej generácie. Svojou podobou odkazuje na remeselnú činnosť obyvateľstva v minulosti, ktorou bola výroba oleja lisovaním repky olejnej a konopy.

Pusté Úpany:

- počet respondentov: 3
- úradné obyvateľské meno: *Pustoúľančania*
- živé obyvateľské meno: *Pančuchári, Fedymeščani*

Najzaužívanejším prezývkovým obyvateľským menom Pustoúľančanov je podoba *Pančuchári*. Podľa ľudových výkladov prezývka vznikla preto, lebo v minu-

losti mali byť obyvatelia Pustých Úľan chamtiví a všetky peniaze si mali skrývať do svojich pančúch, aby ich mali stále na dohľad. Prezývka je rozšírená predovšetkým v neďalekých obciach Abrahám, Hoste či Majcichov, avšak poznajú ju aj respondenti v rámci Pustých Úľan.

Druhou obyvateľskou prezývkou, ktorá je zaužívaná skôr v komunikácii staršej generácie, je podoba *Fedymeščani* (v prezývke dochádza k zachovaniu skupiny *-šč* namiesto skupiny *-šť*). Tá vznikla z poslovenčenej podoby staršieho názvu obce *Pustý Fedyměš* (1920, NOSR), ktorá však vychádza len z maďarského názvu *Fydimis* (1301, VSOS II), resp. neskoršej podoby *Pusztá-Födemes* (1773, NOSR) < adjektívum *pustý* + maď. *fedém/födém*, slk. „včelín, včelí úľ“ (< maď. *fed*, slk. „kryť, pokrývať, zakrývať“ + maď. derivačná morféma *-(e)s*; TESz. 1984, s. 858; porov. Krajčovič 2005, s. 162), čím sa odkazuje na činnosť obyvateľstva v minulosti – chov včiel a výrobu medu. Prezývkové obyvateľské meno tak bolo pôvodne katokjonymom.

Sered':

- počet respondentov: 6
- úradné obyvateľské meno: *Seredčania*
- živé obyvateľské meno: *Žgrloši, Syslíkari*

„Na hodoch v Seredi aj keď si nebol, o nič si nedošol...“

(výňatok z prehovoru respondenta, r. n. 1939)

Prvou a frekventovanejšou prezývkou je podoba *Žgrloši*, ktorá úzko súvisí s jarmočnými slávnosťami. Podľa ľudových výkladov, ktoré sú rozšírené takmer v každej jednej okolitej obci, boli seredské jarmoky v minulosti veľmi slabé, pretože radnica, resp. miestne obyvateľstvo odmietalo dostatočne financovať tieto slávnosti. Dokonca v komunikácii staršej generácie sa podnes v súvislosti s tradičným mestským seredským jarmokom traduje úslovie „*Za pet minút dvanást je ešte skoro a o dvanástej je už neskoro...*“, čím sa jasne dáva najavo, že miestny jarmok nemá návštevníkom čo ponúknuť.

Druhou prezývkou je *Syslíkari*. Tú poznajú len v susednej obci Dolná Streda a motiváciou mala byť činnosť obyvateľov Serede v minulosti – nalievanie vody do syslích nôr. Túto prezývku, oproti prezývke súvisiacej s jarmokmi, však v meste Sered' respondenti nepoznali.

Šintava:

- počet respondentov: 7
- úradné obyvateľské meno: *Šintavčania*
- živé obyvateľské meno: *Golváci, Košíkari*

Obyvateľstvo Šintavy takmer celá severovýchodná časť okresu Galanta pozná najmä pod obyvateľskou prezývkou *Golváci*. Je zrejmé, že prezývka má výrazný príznak expresívnosti, pretože jej základ vychádza z apelatíva *gol'va* s významom

„hrvoľ, struma“ (HSSJ I 1991, s. 381), avšak prenesene by sme význam lexémy mohli chápať aj ako „hrubý krk“. Motivácia tejto prezývky však nie je vcelku jednoznačná a sú známe dva ľudové výklady, ktorých obsah sa rôzni v závislosti od society. Obyvatelia obce Šintava, ktorí taktiež prezývku poznajú a používajú ju ako zdroj sebaidentifikácie, vykladajú vznik prezývky tak, že v minulosti mali vodné nádrže v dedine obsahovať znížený podiel jódu, z čoho sa následne tamojším mužom začali vytvárať veľké ohryzky, pretože sa im zväčšovala štítna žľaza (porov. napr. s prezývkou obyvateľov obce Zdychava – *Gogoläri*; Krško 2004, s. 68). Obyvateľstvo ostatných obcí však, sledujúc azda možnosti neustáleho podpichovania Šintavčanov, vznik prezývky nespája s jódom a vodou, ale zdôrazňuje, že prezývka *Golváci* vznikla tým, že v minulosti malo šintavské obyvateľstvo praktizovať medzi sebou sobášne a manželské akty pokrve blízkych rodinných príslušníkov, z ktorých následne vzišli potomkovia s viacerými zdravotnými deformáciami, najmä však s charakteristickou hrčou na krku. Podľa tohto ľudového výkladu mala predmetnú situáciu dokonca citlivo vnímať aj vtedajšia uhorská panovníčka Mária Terézia, ktorá sa ju napokon rozhodla vyriešiť tým, že priamo do obce vyslala jeden oddiel pluku husárov, ktorých jedinou úlohou malo byť zastavenie týchto praktík a splodenie detí s miestnymi obyvateľkami, ktoré už nebudú mať žiadne zdravotné znevýhodnenia, resp. strumy na krku. Tento výklad sa obyvateľom obce Šintava nepozdáva a považujú ho za veľmi hanlivý.

Druhou obyvateľskou prezývkou je *Košikári*. Tá reflektuje na remeselnú činnosť obyvateľstva v minulosti, a to výrobu prútených košov. Aj túto prezývku poznajú nielen respondenti z obce, ale aj z okolitých usadlostí, no jej podoba sa však postupne prestáva používať a stráca sa povedomie o nej, azda pre veľkú areálovú rozšírenosť prezývky *Golváci*.

Šoporňa:

- počet respondentov: 5
- úradné obyvateľské meno: *Šoporňania*
- živé obyvateľské meno: *Pagáčkári, Slivkári*

V súvislosti s obyvateľstvom obce Šoporňa možno prísť do kontaktu s dvoma aktuálne zaužívanými prezývkovými podobami. Prvou a azda i frekventovanejšou obyvateľskou prezývkou je hovorová podoba *Pagáčkári* (v miestnom nárečí nepochádza k dodržiavaniu rytmického pravidla), ktorá reflektuje na obľúbenú činnosť obyvateľov tejto obce – pečenie pagáčikov na jarmočných slávnosti. S touto prezývkou sa stotožňuje aj samotné obyvateľstvo a jej rozšírenosť platí i v okolitých obciach. Informátori z neďalekých obcí navyše zdôraznili, že v kontexte markantnej výroby pagáčových výrobkov v tejto dedine sa s obľubou využíva aj na prvý pohľad argotický výraz *inšé* (spis. *inakšie*), platný najmä v komunikačnej formule „*Idem do Šoporne na inšé...*“, teda: „*Idem do Šoporne na pagáče.*“ Túto lexému ako variant-

ný výraz pre pagáčiky poznajú aj obyvatelia Šoporne a dokonca ju vzťahujú aj na označenie zemiakových lokší.

Druhou, aj keď v súčasnosti už menej frekventovanou obyvateľskou prezývkou, je podoba *Slivkári*. Tá odkazuje na charakter chotára obce v minulosti, v ktorom boli rozsiahle slivkové sady, čo dokladá okrem prezývky aj zachytená podoba chotárneho názvu hája *Sliváše*, situovanom v blízkosti miestneho športového ihriska (porov. KTN). V ňom sa podľa informátorov okrem sliviek malo ako na jedinom mieste v obci dariť aj oskorušiam, dokonca mala byť v oblasti známa aj pálenica. Prezývku *Slivkári* poznajú nielen obyvatelia obce, ale i okolitých usadlostí.

Váhovce:

- počet respondentov: 2
- úradné obyvateľské meno: *Váhovčania*
- živé obyvateľské meno: *Pukančári, Cvergláci*

Najpoužívanejšia obyvateľská prezývka, ktorá sa spája s obyvateľstvom obce Váhovce a ktorú poznajú aj v okolitých usadlostiach, je *Pukančári*, ktorej vznik súvisí s rozšírenou produkciou pukancov v obci a ich predajom na rôznych udalostiach. Túto prezývku poznajú aj samotní Váhovčania a sú na ňu nadmieru hrdí. Priamo v obci je dokonca zaužívaná i ľudová povesť, ktorá hovorí, že skôr, ako Krištof Kolumbus znovuobjavil Ameriku a na európsky kontinent priniesol kukuricu ako novú plodinu, obyvatelia Váhoviec už dávno pricestovali z Ameriky naspäť, pretože tam pukance, resp. kukuricu pôvodným obyvateľom sami predali. Obsah ľudového výkladu tak len znásobuje obľubu tejto činnosti.

Obyvateľská prezývka *Cvergláci* je oveľa menej zaužívaná, jej podobu sme zachytili len v obciach Dolná Streda a Šintava. Informátori z týchto obcí navyše ani presne nevedeli identifikovať jej motivačné východisko; naopak, obmedzili sa len na skutočnosť, že sa tým v minulosti malo poukazovať na vlastnosti obyvateľov tejto obce. V takomto prípade by azda motivácia tejto prezývky mohla vychádzať z apelatíva *cvergel'* s významom „trpaslík, človek nízkeho vzrastu“ (HSSJ I 1991, s. 197), ktoré sa síce v slovnej zásobe súčasného slovenského jazyka už hodnotí ako zastarané, avšak v minulosti bolo nadmieru produktívne a zaužívané – z písomných prameňov to dokladá napr. najstaršie zachovaný zápis tohto slova v listine z roku 1796 (tamže).

Veľká a Malá Mača:

- počet respondentov: 4
- úradné obyvateľské meno: *Veľkomačania, Malomačania*
- živé obyvateľské meno: *Kašári/Kášášok*

Obyvateľstvo obcí Veľká a Malá Mača je v súčasnosti v širšom okolí známe pod obyvateľskou prezývkou *Kašári*, ktorá má významovo totožný maďarský ekvivalent *Kásások* (podľa výslovnosti *Kášášok*), pričom ich využitie v rôznych komunikačných situáciách závisí predovšetkým od toho, či sú súčasťou komunikácie par-

ticipanti slovenskej alebo maďarskej národnosti. Aplikácia jednej prezývky na obyvateľov dnes už dvoch samostatných obcí súvisí najmä s historickým vývinom tejto lokality, keďže Veľká a Malá Mača tvorili v minulosti jedno sídlisko, ktoré sa nateraz z neznámych príčin rozdelilo. O pôvodnej ucelenosti jedného sídliska vypovedá napr. totožná nateraz známa prvá písomná zmienka z roku 1326 v podobe *Mached* (VSOS II, VSOS III) či neskorší zápis z roku 1335 v podobe *Mached utraque* (VSOS II, VSOS III), ktorý by sme voľne mohli preložiť ako **Obidvoje Mače* (lat. *utraque*, slk. „oboje, obidvoje“). Slovenská podoba prezývky *Kašári*, resp. jej maďarský variant *Kášášok* vychádza pôvodne z apelatíva *kaša* (maď. *kása*) a poukazuje na obľúbený zdroj obživy obyvateľstva, ktorým bola kaša pripravená z rôznych surovín. Prezývku poznajú obyvatelia v oboch obciach.

Veľké Úľany:

- počet respondentov: 3
- úradné obyvateľské meno: *Veľkouľančania*
- živé obyvateľské meno: *Red'kovkári, Včelári*

„*Hát, z toľkích red'kovék bi aj hráz na Dunaji postavili, tolko sa jej odtáľto vivízlo!*“ (výňatok z prehovoru respondenta, r. n. 1950)

V súvislosti s obyvateľstvom Veľkých Úľan možno prísť do kontaktu s dvoma prezývkovými obyvateľskými menami. Prvou prezývkou, ktorá je však v súčasnosti už na ústupe, a to pre postupný odklon od poľnohospodárskej činnosti v obci, je podoba *Red'kovkári*. Tá odkazuje na charakter obecného katastra v minulosti, v ktorom sa na okolitých poliach pestovala zelenina, najmä však red'kovka. Prezývku poznajú nielen obyvatelia Veľkých Úľan, ale aj okolitých obcí.

Druhá obyvateľská prezývka *Včelári* súvisí s činnosťou obyvateľov v minulosti, ktorá bola spojená s tradičným chovom včiel a výrobou medu. Spätosť s včelárstvom naostatok dokladá nielen jej podoba, ale aj osadný názov *Veľké Úľany*, ktorý vznikol doslovným preložením pôvodnej maďarskej podoby *Nagy-Födémes* (1773, 1786; NOSR) < maď. *nagy*, slk. „veľký“ + maď. *fedém/födém*, slk. „včelín, včelí úl“ (p. heslo *Pusté Úľany*), či erbu obce, na ktorom je na červenom podklade vyobrazený včelí úl s piatimi včelami. Prezývka je známa v širšej lokalite.

Vinohrady nad Váhom:

- počet respondentov: 3
- úradné obyvateľské meno: *Vinohradčania, Vážskovinohradčania*
- živé obyvateľské meno: *Polnáci*

„*A čo ti nepoznáš, do sú Polnáci? Šak mi!*“

(výňatok z prehovoru respondentky, r. n. 1981)

Obyvateľská prezývka *Polnáci* je zaužívaná nielen priamo v obci, ale aj v širšom okolí. Jej vznik súvisí istým spôsobom s osamostatnením tejto obce od susednej obce Šintava v druhej polovici 50. rokov 20. stor. Podľa ľudového výkladu vznikla

takým spôsobom, že v čase postupného osamostatňovania obce, vybudovania školy a obecného úradu sa obyvateľstvo postupne presídľovalo do osamostatnenej obce cez okolité polia. Obyvateľstvo obce Šintava vzhľadom na tieto okolnosti, začalo vtípkovať, že Vážskovinohradčania sú cezpoľní, pretože prebehujú cez polia ako zajace. Takýmto spôsobom sa nakoniec ustálila prezývka *Polnáci*.

Zemianske Sady:

- počet respondentov: 2
- úradné obyvateľské meno: *Zemianskosadčania*
- živé obyvateľské meno: *Nemeškurčani, Vareškári*

Obyvateľstvo Zemianskych Sadov je známe najmä pod prezývkovým menom *Nemeškurčani*. Prezývka vychádza zo staršieho úradného poslovenčeného osadného názvu *Nemeš Kert'* (< 1786 *Nemesch-Kürth*, NOSR; 1808 *Nemes-Kürth*, NOSR; 1863 – 1873 *Nemeskürth*, NOSR), ktorého ťažisko je, rovnako ako v prípade ojkonyma Pusté Sady, v názve staromaďarského kočovného kmeňa *Kürt* (p. heslo *Pusté Sady*). Okrem neho sa v neskorších obdobiach začalo uplatňovať aj maď. adjektívum *nemes*, slk. „šľachetný, ušľachtilý“, čím sa odkazovalo azda na skutočnosť, že obec bola v minulosti majetkom viacerých zemianskych rodín.¹¹ Prezývku, v minulosti pôvodne katojkonymum, poznali aj respondenti z obce.

Druhým živým obyvateľským menom je *Vareškári*, ktoré je známe predovšetkým v susednej obci Pusté Sady; v Zemianskych Sadoch prezývku respondenti nepoznali. Podoba prezývky má odkazovať na údajnú typickú remeselnú činnosť obyvateľstva obce v minulosti, ktorou malo byť vyrábanie drevených varešiek.

Okrem vyššie uvedených živých obyvateľských mien, resp. obyvateľských prezývok, ktoré sa primárnym spôsobom viažu len na societu určitej obce, sú však v rámci niektorých častí okresu zaužívané i také prezývkové podoby, ktoré sa a priori používajú ako pomenovanie pre obyvateľov širšej spádovej oblasti, napr. obyvateľov blízko susediacich obcí. Takéto prezývky možno hodnotiť ako variantné, keďže vystupujú v komunikácii popri už zaužívaných – jedinečných lokálnych prezývkových podobách. Spomenieme napr. takto zaužívanú variantnú prezývku *Kotáci*, ktorou súhrnne – najmä príslušníci staršej generácie, pomenúvajú obyvateľstvo obcí Pata, Šoporňa a Hájske.¹² Prezývka má reflektovať na skutočnosť, že v minulosti sa v týchto miestach zajace *nekocili*, ale *kotili* (= *rodili*). V prezývke sa tak naráža na vývinovú zmenu jazyka a tzv. asibiláciu, teda zmenu konsonantov *d', t'* na *dz, c*, ktorú možno pozorovať napr. v nárečí v okruhu Trnavy,¹³ avšak vo vlastnom dialekte okrese Galanta už prítomná nie je.

¹¹ Maď. *nemes* možno chápať aj ako substantívum vo význame „zeman“, čo môže poukazovať na to, že v obci žila početná zemianska vrstva obyvateľstva.

¹² Obec Hájske sa však nachádza už v okrese Šaľa.

¹³ Porov. napr. v rámci trnavského nárečia lexémy ako *dzeci, idzeme, dzedzina, cicho*.

4. ZÁVER

Napriek tomu, že uvedený materiál nie je ani zďaleka úplný a vyžaduje si podstatné doplnenie prezývkových obyvateľských mien prostredníctvom ďalších terénnych výskumov, predovšetkým v lokalitách juhovýchodnej časti okresu, aj tak možno konštatovať, že už doterajší súbor získaných jedinečných živých obyvateľských mien poskytuje relevantné informácie nielen o stavbe miestneho nárečia, viacerých kultúrno-etnografických reáliách, ale aj o úzkom prepojení jazyka a spoločnosti. Dané prezývkové obyvateľské mená svojou podobou jasne odrážajú kolektívnu jazykovú tvorivosť a hodnotové nastavenie príslušnej komunity, pričom v ich jednotlivých pomenúvacích procesoch – teda pri tvorbe konkrétneho prezývkového mena, možno pozorovať nielen prvky metafory, satiry alebo irónie, ale aj expresívnej hyperbolizácie, ktoré usúvzťažnene reflektujú nielen na sociálne vzťahy, ale aj na črty jednotlivcov či na dynamizáciu lokálneho jazykového prostredia. Z celkového súboru 27 získaných prezývkových obyvateľských mien¹⁴ najviac (9) odkazuje na typické remeslá v danej obci, ktoré boli v minulosti veľmi obľúbené. Ide o obyvateľské prezývky *Kožári/Kožnári, Kozári, Olejkári, Syslíkari, Košíkari, Pagáčkari, Pukančári, Včelári* a *Vareškári*. Druhou početne zastúpenou skupinou sú tie prezývkové obyvateľské mená (4), ktoré svojou podobou poukazujú na rôznorodé činnosti obyvateľov danej obce. Sú to najmä *Nábožníci* (činnosť: modlenie), *Bičkáši/Selibičkáši* (činnosť: nosenie nožov), *Lólopók* (činnosť: kradnutie koní) a *Polnáci* (činnosť: beh cez polia). Rovnako zastúpenou skupinou (4) sú tie prezývkové obyvateľské mená, ktoré sa spájajú s rôznorodými fyzickými či duševnými charakteristikami obyvateľov. Do tejto skupiny možno zaradiť živé obyvateľské mená *Golváši* (vlastnosť: struma), *Pančuchári* (vlastnosť: lakomstvo), *Žgrloši* (vlastnosť: lakomstvo) a *Cvergláci* (vlastnosť: nízky vzrast). Naostatok sú v rovnakom počte (4) aj tie živé obyvateľské mená, ktoré boli utvorené zo starších štandardizovaných podôb konkrétneho osadného názvu. Ide o podoby *Serdahelčani, Pustakerčani, Fedymeščani* a *Nemeškurčani*. Skupinu, ktorá reflektuje na flóru a faunu, tvoria tri prezývkové obyvateľské mená: *Guvati, Slivkári* a *Red'kovkári*. V súbore získaných prezývkových obyvateľských mien sa vyskytuje aj taká prezývka, ktorá vznikla z etnonyma (*Maďari*) a rovnako po jednom zastúpení majú i tie prezývkové obyvateľské mená, ktoré svojou podobou odkazujú na: rôznorodé jazykové špecifikácie/peripetie (*Detaj-d'eš*) či spôsoby obživy (*Kašári/Kášášok*).

Niekoľkokrát spomenutý žart a vtíp, resp. príznak expresivity, zachytený pri mnohých prezývkových obyvateľských menách, je zastúpený v rôznej miere. Je

¹⁴ Variantné prezývky ako *Kožkari* či *Selibičkáši* nepovažujeme v tomto prípade za samostatné jednotky, pretože v porovnaní so svojimi jednoslovnými pendantmi majú totožné motivačné jadro; odlišujú sa len hláskoslovnými variáciami či rozšírením pôvodnej prezývkovej podoby o ďalší komponent, ktorý ale nemení pôvodnú motiváciu prezývky.

však veľmi náročne presne popísať túto mieru expresivity, pretože závisí najmä od aktuálneho komunikačného kontextu, v rámci ktorého sa prezývkové obyvateľské meno použije. Aj napriek tomu však možno za veľmi expresívne považovať živé obyvateľské mená *Nábožníci, Guvati, Maďari, Lólopók, Pančuchári, Žgrloši, Golváči, Cvergláci* a naostatok aj *Polnáci*.

Zoznam skratiek a značiek

ÉrtSz.	A magyar nyelv értelmező szótára
hebr.	hebrejský/hebrejsky
HSSJ	Historický slovník slovenského jazyka
lat.	latinský/latinsky
maď.	maďarský/maďarsky
nár.	nárečovo/nárečím
NOSR	Názvy obcí Slovenskej republiky
slk.	slovenský/slovensky
spis.	spisovný/spisovne
SSN	Slovník slovenských nářečí
TESz.	A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára
VSOS	Vlastivedný slovník obcí na Slovensku
> <	smer vývinu
[]	fonetický prepis
*	rekonštruovaná podoba

Literatúra

- A MAGYAR NYELV ÉRTELMEZŐ SZÓTÁRA. IV. KÖTET (Ki – Mi) (1961). Red. Bárczi, G. – Országh, L. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- A MAGYAR NYELV TÖRTÉNETI-ETIMOLÓGIAI SZÓTÁRA. I. KÖTET (A – Gy) (1984). Red. Benkő L. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- BAUKO, J. (2009): Pôvod prezývok v bilingválnom priestore. In: Múcsková, G. (ed.): *Varia XI. (Zborník materiálov z XVI. kolokvia mladých jazykovedcov, Častá – Papiernička, 8. – 10. 11. 2006, Bratislava : JÚLŠ)*. Bratislava: Slovenská jazykovedná spoločnosť pri SAV, 20 – 25.
- DANAJKA, L. (1995): *Horné Saliby: dejiny*. Horné Saliby: Obecná samospráva Horné Saliby.
- DOLNÍK, J. (2013): *Všeobecná jazykoveda*. 2. vyd. Bratislava: Veda.
- HISTORICKÝ SLOVNÍK SLOVENSKEHO JAZYKA. I. ZVÄZOK (A – J) (1991). Red. M. Majtán. Bratislava: Veda.
- HABOVŠTIK, A. (1968): Prezývky obyvateľov obcí na Orave. In: Blanár, V. – Majtán, M. (eds.): *I. slovenská onomastická konferencia. Bratislava 5. – 6. decembra 1967*. Bratislava: Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV a Slovenská onomastická komisia pri Vedeckom kolégiu jazykovedy SAV, 71 – 80.
- KIRÁLY, P. (1993): *Atlas slovenských nářečí v Maďarsku (Atlas der slowakischen Mundarten in Ungarn)*. Budapešť: Slovenský výskumný ústav Zväzu Slovákov v Maďarsku.
- KRAJČOVIČ, R. (2005): *Živé kroniky slovenských dejín skryté v názvoch obcí a miest*. Bratislava: Literárne informačné centrum.
- KRIŠTOF, Š. (1966): Živé obyvateľské mená. In: *Zpravodaj Místopisné komise ČSAV, 7/1, 240 – 245*.
- KRIŠTOF, Š. (1968): Živé obyvateľské mená. In: Blanár, V. – Majtán, M. (eds.): *I. slovenská onomastická konferencia. Bratislava 5. – 6. decembra 1967*. Bratislava: Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV a Slovenská onomastická komisia pri Vedeckom kolégiu jazykovedy SAV, 64 – 70.
- KRIŠTOF, Š. (1969): *Osobné mená bývalej Tekovskej stolice (Štúdie Pedagogickej fakulty v Nitre)*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo.

- KRŠKO, J. (1999): Prezývkové vlastné meno verzus onymum. In: Jančovič, I. – Kasáč, Z. – Patráš, V. (eds.): *Zborník mladých filológov Univerzity Mateja Bela I*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, 47 – 56.
- KRŠKO, J. (2000): Sociálno-psychologické aspekty pomenovania. In: Krško, J. – Majtán, M. (eds.): *Vlastné mená v jazyku a spoločnosti. Zborník referátov zo 14. slovenskej onomastickej konferencie (Banská Bystrica 6. – 8. júla 2000)*. Bratislava – Banská Bystrica: Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV – Fakulta humanitných a prírodných vied a Pedagogická fakulta UMB, 75 – 84.
- KRŠKO, J. (2002): Niekoľko pohľadov na prezývkové vlastné meno. In: Šimková, M. (ed.): *Varia XII. (Zborník materiálov z IX. kolokvia mladých jazykovedcov)*. Bratislava: Slovenská jazykovedná spoločnosť pri SAV, 129 – 135.
- KRŠKO, J. (2004): K problematike skupinových antroponým. In: Biolík, M. (ed.): *Prace Językznawcze, VI*. Olsztyn: Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, 67 – 73.
- KRŠKO, J. (2005): Interferencia dialektológie, folkloristiky a onomastiky pri výskume prezývkových vlastných mien. In: Odaloš, P. (ed.): *Západoslovenské jazyky v 21. storočí (Lingvistický zborník)*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, 85 – 90.
- KRŠKO, J. (2022): Slovenské ojkonymá motivované dňami týždňa ako zdroj poznávania rozvoja ekonomickej prosperity krajiny. In: *Slavica Slovaca*, 57/3, 259 – 269.
- KURTULÍKOVÁ, M. (2022): *Prezývkové obyvateľské mená v oblasti Oravy v synchrónno-diachrónnej perspektíve*. Diplomová práca. Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici. Filozofická fakulta – Katedra slovenského jazyka a komunikácie.
- LIŽBETINOVÁ, M. (2008): Prezývkové obyvateľské mená. In: Ološtiak, M. – Ivanová, M. – Gianitsová-Ološtiaková, L. (eds.): *Varia XVIII. (Zborník príspevkov z XVIII. Kolokvia mladých jazykovedcov. Prešov – Kokošovce-Sigord 3. – 5. 12. 2008)*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity, 427 – 435.
- MACHEK, A. (1969): Posměšné a škádlivé přezdívky obcí na Královédvorskú. In: *Zpravodaj Místopisné komise ČSAV*, 10/2, 254 – 255.
- MAJTÁN, M. (1998): *Názvy obcí Slovenskej republiky (Vývin v rokoch 1773 – 1997)*. Bratislava: Veda.
- MAJTÁN, M. – POVAŽAJ, M. (1998): *Výberte si meno pre svoje dieťa*. Bratislava: ART AREA.
- MAREK, M. (2005): *Cudzie etniká na stredovekom Slovensku*. Martin: Vydavateľstvo Matice slovenskej.
- OLOŠTIAK, M. (2007): O jazykovej motivácii prezývok. In: Ološtiak, M. (ed.): *Lexikálna sémantika a derivatológia. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie, konanej pri príležitosti životného jubilea prof. PhDr. Juraja Furdíka, CSc. Prešov 5. decembra 2000*. Košice: Vydavateľstvo LG, 165 – 172.
- ORLOVSKÝ, J. (1982): *Gemerský nárečový slovník*. Martin: Osveta.
- PETROV, A. (1927): *Sborník Fr. Pestyho Helységnévtára – Seznam osad v Uhrách z r. 1864 – 65 jako pramen historicko-demografických údajů o slovenských a karpatských osadách*. Praha: Česká akademie věd a umění.
- PURGAT, J. (2017): *Výmena obyvateľstva medzi Československom a Maďarskom v rokoch 1946 – 1949 ako súčasť povojnovej obnovy demokratickej československej spoločnosti (Od Košíc po Štrbské Pleso)*. Bratislava: Ústav politických vied SAV, Veda.
- SLOVNÍK SLOVENKÝCH NÁŘEČÍ I. (A – K) (1994). Red. I. Ripka. Bratislava: Veda.
- SOKOLOVÁ, M. (2006): Systémové modely tvorenia obyvateľských mien a etnoným v slovenčine. In: *Slovenská reč*, 71/4, 205 – 223.
- PRAVIDLÁ SLOVENSKÉHO PRAVOPISU (2013). Red. M. Považaj. 4., nezm. vyd. Bratislava: Veda – JÚĽŠ SAV.
- ŠLAIS, J. M. (1968): Přezdívky vesnic na Domažlicku. In: Posměšné a škádlivé přezdívky obcí na Královédvorskú. In: *Zpravodaj Místopisné komise ČSAV*, 9/1, 55 – 58.
- ŠRÁMEK, R. (2016): Problematika studie přezdívek obcí (na materiálu obcí z Moravy a Slezska). In: *Rudolf Šrámek (Labyrintem vlastních jmen a nářečí)*. Brno: Vydavatelství Host, 171 – 192.

- VALENTOVÁ, I. (2010): Prímeno, živé meno, individuálna charakteristika či prezývka? In: *Slovenská reč*, 75/4 – 5, 278 – 286.
- VALENTOVÁ, I. et al. (2024): *Slovenská onomastická terminológia*. Bratislava – Trnava: jazykovedný ústav L. Štúra SAV, v. v. i. – Pedagogická fakulta Trnavskej univerzity.
- VLASTIVEDNÝ SLOVNÍK OBCÍ NA SLOVENSKU. ZV. 1 (A – J) (1977). Red. M. Kropilák. Bratislava: Veda.
- VLASTIVEDNÝ SLOVNÍK OBCÍ NA SLOVENSKU. ZV. 2 (K – R) (1977). Red. M. Kropilák. Bratislava: Veda.
- VLASTIVEDNÝ SLOVNÍK OBCÍ NA SLOVENSKU. ZV. 3 (S – Z) (1977). Red. M. Kropilák. Bratislava: Veda.
- UHLÁR, V. (1993): Obyvateľské prezývky v Liptove. In: *Kultúra slova*, 27/9 – 10, 277 – 282.
- UHLÁR, V. (1995): Najznámejšie prezývky obyvateľov obcí na Slovensku. In: *Slovenská reč*, 60/5 – 6, 302 – 306.
- SVOBODA, J. – ŠMILAUER, V. – OLIVOVÁ-NEZBEDOVÁ, L. – OLIVA, K. – WITKOWSKI, T. (1973): *Zpravodaj miestopisné komise ČSAV (Základní soustava a terminologie slovanské onomastiky)*. Praha: Ústav pro jazyk český ČSAV.

Patrik Jakubek

Jazykovedný ústav Eudovíta Štúra SAV, v. v. i.

Panská 26, 811 01 Bratislava

E-mail: patrik.jakubek@juls.savba.sk

ORCID: 0009-0006-3788-6142